

VÝVOJ NÁRODNOSTNÍCH VZTAHŮ V OBVODU OBCHODNÍ A ŽIVNOSTENSKÉ KOMORY V LIBERCI NA POČÁTKU 20. STOLETÍ A JEHO ŠIRŠÍ SOUVISLOSTI

Tomáš JIRÁNEK

Liberecká obchodní a živnostenská komora (dále OŽK) se na přelomu 19. a 20. století stala jedním z nejchoulostivějších míst národnostní otázky v Čechách, a to nejen z hlediska hospodářského.¹⁾ Stále výrazněji se česko – německé spory z českého severovýchodu přesouvaly do roviny politické, kde jedině Češi mohli dosáhnout pro ně přijatelného řešení, to jest zřízení nové, české komory. Naproti tomu čeští Němci se ze všech sil snažili rozdělení liberecké komory zabránit, což se jim dařilo až do konce existence habsburské monarchie. Měli k tomu několik vážných důvodů. Zmenšení komorního obvodu by pro ně totiž znamenalo snížení významu největší německé komory v Čechách, která se svojí velikostí i významem mohla měřit s komorou pražskou, v jejímž čele stáli Češi. Dále by vytvoření nové komory přineslo nové poslanecké mandáty Čechům a konečně nelze pominout, že se celá záležitost pojímala jako velice prestižní.

Zdroje ke studiu dané otázky jsou různorodé, pohříchu však jich více pochází z české strany. Je to pochopitelné, protože Češi to byli, kdo chtěl změnu, a proto přinášeli stále nové doklady nespravedlností v libereckém komorním obvodu. Němcům však vyhovovaly stávající poměry a necítili potřebu příliš se jimi zabývat. Z toho důvodu také například zápisy ze schůzí liberecké komory neobsahují téměř nic podstatného k těmto záležitostem. Bylo to způsobeno skutečností, že mezi členy komory nebyl na

1) Tato studie vznikla v rámci grantového projektu GA ČR č. 409/01/0249. Navazuje na studii Vývoj národnostních vztahů v obvodu Obchodní a živnostenské komory v Liberci v 19. století. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities, 6 (2000), s. 185-198.

počátku 20. století ani jediný Čech, který by na schůzích s českými požadavky vystoupil, rozpoutal diskusi a snažil se spory na půdě komory řešit. Tento stav vychází zřetelně najevo zejména tehdy, jestliže srovnáme protokoly schůzí OŽK v Liberci s protokoly komory olomoucké nebo plzeňské. Tam se díky menšinovému zastoupení – v Olomouci Čechů, v Plzni Němců – národnostní otázka dostávala na pořad jednání poměrně často. Zdrojů ke studiu poměrů v libereckém komorním obvodu, jež mají původ u české strany, se však dochovalo poměrně dost.²⁾

Liberecko patřilo na přelomu 19. a 20. století k průmyslově nejrozvinutějším oblastem nejen českých zemí, ale celé habsburské monarchie. Z toho plynula řada důsledků: bohatství a růst měst v této převážně německé oblasti, zvyšování sebevědomí místních středních a horních vrstev. Rozvoj průmyslové výroby na českém severu a severovýchodě byl tak rychlý, že v posledních desetiletích 19. století již nebylo možno čerpat nové pracovní síly z místních, tedy německých zdrojů. Do pohraničí proto odcházeli za obživou Češi z vnitrozemí. Nejinak tomu bylo na Liberecku a ve městě samém, ležícím v těsné blízkosti českojazyčných oblastí. Počet Čechů v Liberci tedy stoupal, ale místní Němci, zejména ti národně uvědomělí, tento vývoj sledovali s rozporuplnými pocity.³⁾ Na jedné straně se bez českých pracovníků neobešli, na straně druhé ale cítili ohrožení své kultury a snažili se Čechy donutit k asimilaci. Neradi viděli činnost jejich národ-

2) Fond Obchodní a živnostenské komory v Liberci, uložený v Státním okresním archivu (dále SOKA) Liberec, nejen díky tomu, že se nedochoval v úplnosti, příliš mnoho možností neskýtá. Podobně nevelké fondy českých spolků a poboček národních organizací v Liberci neobsahují mnoho zmínek o záležitostech OŽK (Národní jednota severočeská – místní pobočka Liberec (dále NJSČ – L), Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci – obě v SOKA Liberec). Lze však čerpat z archivů měst, jež se do sporu o novou komoru na českém severovýchodě zapojila (zejména Hradec Králové a Chrudim), z fondu Národní rady české v Státním ústředním archivu v Praze (dále SÚA), fondu OŽK v Praze, jež podporovala české zájmy vně svého obvodu, i když v omezené míře (uložen ve Státním oblastním archivu v Praze – dále SOA), a z fondu vídeňského ministerstva obchodu (dále MO Vídeň), jehož část, týkající se záležitostí českých zemí, se nachází rovněž v SÚA v Praze.

3) Otázka národnostních sporů v Liberci z obecnějšího hlediska byla již podrobněji zpracována. Viz zejména práce M. Melanové z poslední doby: Česká menšina v německém centru. Změny v postavení české menšiny v Liberci v období 1880-1907. Documenta pragensia, XIX, 2001, s. 157-170. Tam jsou uvedeny i další práce téže autorky a jiné zdroje.

ních spolků, z nichž Česká beseda byla založena již v roce 1863, s nevolí sledovali zřízení české veřejné školy (1885), založení místní pobočky Národní jednoty severočeské (1885) a další kroky české menšiny na poli národního života. Český spolkový život – s různorodým zaměřením – v Liberci a v blízkých obcích, zejména v Růžodole, se časem velmi rozšířil. Vedle České besedy a Národní jednoty severočeské v Liberci působil Sokol, Spolek českých vojenských vysloužilců, Mírúmil, Barák, Česká obchodní beseda, Dobročín, Spolek turistů, Matice školská, česká záložna, Politický spolek Marx, Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci, Odborný spolek dělníků krejčovských, Zábavní spolek Slovan, Mezinárodní kuřácký spolek Příjemnost, Vzdělávací beseda Havlíček, Česká čtenářská podpůrná jednota, Karolina Světlá, Ruský kroužek a další.⁴⁾ Odpor Němců proti Čechům na Liberecku rostl spolu s tím, jak se zvyšoval počet Čechů v německých oblastech, a také v souladu se zostřujícími se vztahy na poli politickém. Jestliže ještě v roce 1864 český tisk, cituje periodika, jež jistě pojmu použila bez ironického nádechu, psal o Liberci jako o *metropoli národní snášenlivosti*,⁵⁾ pak na konci století by toto označení nikdo ani mezi Čechy, ani mezi Němci jinak než jako ironii pochopit nemohl. Projevy nesnášenlivosti se vyskytovaly ve všech oblastech života.

Liberecké městské úřady usilovaly o to, aby se počet Čechů ve městě nezvyšoval. Ztěžovaly jim například získání domovského práva tím, že po nich chtěly více dokladů, než požadoval zákon. Při **sčítání lidu** úřady zkreslovaly skutečný počet Čechů žijících v Liberci,⁶⁾ což se české spolky snažily uvést na pravou míru a poukazyvaly na nesprávné postupy při sčítání. Národní jednota severočeská spolu s dalšími českými spolky usilovala o zjištění skutečného počtu Čechů ve městě a pracovala na sestavení katastru zdejší české menšiny. Před sčítáním lidu v roce 1900 se například zástupci českých spolků usnesli, že zřídí tzv. *sčítací kanceláře* (v České besedě, v matiční škole, u soukromých osob, celkem se mělo jednat o zhruba 8 míst), kde se měly vyplňovat sčítací archy, udělovat pokyny ke sčítání a přijímat stížnosti na *sčítací komisary, domácí, chlebodáře atd.*, to jest

4) SOKA Liberec, f. Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci, kn. I, Zápis ze schůze 14. X. 1906.

5) Hlas, 223, 14. VIII. 1864, s. 1.

6) SOKA Liberec, f. NJSČ – L, Kniha zápisů ze schůzí 1894-1908, Schůze 13. IV. 1895, 23. IV. 1911, Zpráva o činnosti výboru za 1. polovinu správního roku 1899.

lidi, kteří mohli nátlakem na jednotlivce ovlivnit výsledky.⁷⁾ Jako příklad toho, jak velké rozdíly vznikaly, lze uvést obec Růžodol, kde bylo úředně napočítáno 996 Čechů, ale podle české strany jich mělo být více než 2 000, to znamená, že tvořili více než 50 % tamějšího obyvatelstva. O Liberci samém česká strana udávala, že tam žije na 9 000 Čechů, tedy přes 25 % všech obyvatel, mezi nimi přibližně 300 obchodníků a řemeslníků a kolem 80 majitelů domů a realit.⁸⁾ Aby počet českých majitelů domů nestoupal, ovlivňovala městská rada trh s nemovitostmi tím způsobem, že pokud se nenašel německý kupec, přeplácela české zájemce a kupovala dotyčnou nemovitost sama. Tak probíhal například prodej hotelu Union či výletní restaurace Stadtwäldchen v roce 1899.⁹⁾ Městská rada se snažila udržet německou povahu města všemi způsoby. Koncem roku 1908 například vydala prohlášení následujícího znění: *Německému obyvatelstvu Liberce! Za účelem posílení ekonomické situace německého obyvatelstva Liberce a zachování německé povahy našeho města německému obyvatelstvu naléhavě připomínáme, aby zaměstnával v první řadě německé pracovní síly, obstarával své nákupy u Němců, práce zadával německým řemeslníkům a při tom opět bral v úvahu ty, kteří zaměstnávají převážně německé dělníky, byty a obchody aby pronajímalo Němcům, při nezbytné změně bydliště aby pozemky prodávalo Němcům a aby se v takovém případě obrátilo na takové zprostředkovatelny, jež spolupracují výhradně s německými zájemci. Liberec 10. XII. 1908.*¹⁰⁾

Odmítavý postoj k Čechům uplatňoval liberecký magistrát zcela jednoznačně také v **jazykové oblasti**. Městský úřad měl díky zvláštnímu statutu města Liberce ve srovnání s úřady jiných měst větší význam, v přenesené působnosti mu náležely takové pravomoci, jako jinde okresnímu hejtmanství, ale své povinnosti ve vztahu k menšině neplnil tak, jak by měl. Z úředních budov byly v roce 1899 odstraněny české nápisy, a ačkoliv magistrát byl povinen nejen přijímat podání v českém jazyce, ale také je česky vyřizovat, nečinil tak. Od počátku sporů o Badeniho jazyková nařízení veškerá česká podání vracel jako nesrozumitelná a vyzýval jejich autory, aby psali německy. Podobně všechny vyhlášky byly německé, stejně se postupovalo

7) SOKA Liberec, f. Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci, kn. I, Zápis ze schůze 3. XII. 1900.

8) Tamtéž, Schůze 28. IV. 1903.

9) Tamtéž, Schůze 22. XI. 1899.

10) Reichenberger Zeitung, 13. XII. 1908.

u soudu, na poště či u berního nebo celního úřadu. Liberečtí úředníci odmítali s Čechy jednat česky, mnozí z nich to ani neuměli a zakládali si na tom. Když měl být na jaře 1903 k okresnímu soudu v Liberci přidělen český úředník, městské zastupitelstvo proti tomu protestovalo. Přitom pracovníků s náležitou znalostí češtiny u soudu pracovalo málo, Češi dostávali německé obsílky, při výslechu jim byla vnucována němčina.¹¹⁾ Vláda stížnosti Čechů dlouho nevyřizovala, ale rozhodnout ve prospěch Němců nemohla, protože by se to přičilo platným zákonům.

Zajímavé je, že liberečtí hodnostáři byli ve výše zmíněných postojích přísně zásadoví, pokud měli před sebou *pouze* české obyvatele města. Před vyšší autoritou ale zachovávali opatrnost, což se projevilo například v červnu 1906, kdy Liberec navštívil císař František Josef I. Z českých spolků byla k oficiálnímu představení panovníkovi pozvána česká záložna, jejíž deputaci liberecký starosta Bayer představil česky a císař ji také česky oslovil.¹²⁾ Slyšet češtinu z úst oficiálního představitele města Liberce bylo nepochybně nebývalým zážitkem, který místním Čechům ale nepřinesl nic jiného než jen chvilkové zadostiučinění a snad trochu uspokojujivé škodolibosti, vyplývající z vědomí, jak se starosta musel přemáhat.

Podobným způsobem jako úředníci postupovali proti Čechům soukromníci, které žádná nařízení v tomto smyslu neomezovala. Zejména menší podnikatelé, řemeslníci a obchodníci, vítali postup městských úřadů proti Čechům, protože se tak zároveň znepríjemňoval život jejich konkurenci. Čeští trhovci byli vylučováni z trhů, heslo *Deutsche kauft bei Deutschen!* se objevovalo v tisku, na letáčích, na velkých tabulích v ulicích, na Čechy vyvíjeli nátlak jejich zaměstnavatelé i domácí páni. Rodiče, jež své děti posílali **do české veřejné školy**, mohli být postiženi vypovězením z bytu nebo ztrátou zaměstnání, seznamy těchto lidí s udáním bydliště a zaměstnání uveřejňoval místní tisk.¹³⁾ Tyto seznamy se v německém tisku obje-

11) SOKA Liberec, f. Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci, kn. I, Schůze z let 1899 – 1903.

12) Deputaci záložny tvořili její předseda dr. Šamánek, místopředseda J. Mráz a účetní K. Dítě. Ve vládě tehdy zasedali dva čeští ministři, a to ministr – krajan Pacák a ministr obchodu Fořt. Ti tvořili součást panovníkova doprovodu, navštívili dr. Šamánka a Národní dům, kde přijali asi 40 deputací českých spolků a vyslechli jejich přání a stížnosti. Byla to jistě velmi dlouhá „audience“. Tamtéž, Schůze 23. VII. 1906.

13) Viz SOKA Liberec, f. NJSČ – L, Kniha zápisů ze schůzí 1894-1908, Různé schůze z let 1895 – 1900. Jednalo se o *Deutsche Volkszeitung*, který byl orgánem strany, jež měla hlavní slovo na liberecké radnici.

vovaly pravidelně brzy po ukončení zápisu do české školy, a tak vzniklo oprávněné podezření, že k úniku informací došlo prostřednictvím městských úřadů.¹⁴⁾ Počet dětí v české škole přesto rostl natolik, že bylo nutno uvažovat o zřízení paralelní třídy. Místní tisk českou žádost okamžitě napadl, označil ji za nestydatou a vyzývavou vůči Němcům. Autor článku opět uveřejnil jména několika žadatelů – celkem jich bylo 37 – a upozornil na to, že z nich jen 3 platí školní poplatky, 23 jsou osvobozeni a 11 neplatí, ač osvobození nejsou, a uzavřel slovy: ... *Žádný z Němců neuróní slzu, když si ti lidé sbalí rance a vrátí se do své české vlasti, kde mohou nerušeně navštěvovat české školy. Pro Němce je ale tento postup libereckých Čechů varovným příkladem toho, jak české menšiny v německých městech vystupují a chápají své národní stanovisko zcela opačně.*¹⁵⁾ Počátkem roku 1904 docházelo do 2. třídy české školy 129 dětí, které se měly tísnit v jedné místnosti, ale úřady opět zamítly žádost o zřízení paralelky s odůvodněním, že to nemohou přikázat městu, jež školu vydržuje a paralelku zřídit nechce.¹⁶⁾ Lze předpokládat, že Liberec jakožto město díky místnímu průmyslu dosti bohaté by zřízení paralelní třídy bez obtíží financovat mohl, nicméně úřady ochotu nejevily a naopak vymáhaly školné od dosud neplatících rodičů i cestou exekuce, jako například v listopadu 1906, kdy došlo v Horním Růžodole k zabavení a prodeji části majetku (svršky) těchto lidí.¹⁷⁾ Vyskytovaly se i jiné způsoby nátlaku proti vyznavačům českého školství v Liberci, mezi nimiž lze uvést přepadení českých učitelů v dubnu 1907.¹⁸⁾

Naděje, že bezprávní činěné libereckým Čechům se podaří vyřešit **v politické rovině** na místní úrovni, byly mizivé. Češi sice představovali nezanedbatelnou část libereckého obyvatelstva, ovšem německá převaha zůstávala jednoznačná. V době voleb do zastupitelských sborů tak pro české voliče nebylo jednoduché rozhodnout se, komu dát či nedat svůj hlas. V roce 1900 například po dřívě získaných zkušenostech dostali doporučení zachovat pasivitu: ... *v uvážení, že činné zasažení českých stran národních do voleb v Liberci a okolí toho času praktického výsledku docíliti nemůže, že vedle útisku a pronásledování ze strany nacionální a liberální*

14) SOkA Liberec, f. Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci, kn. I, Zápis ze schůze 2. VI. 1903.

15) Deutsche Volkszeitung, 25. V. 1903, s. 2.

16) Tamtéž, Schůze 14. III. 1904.

17) Tamtéž, Schůze 10. XI. 1906.

18) Tamtéž, Schůze 6. IV. 1907.

pro české hospodářsky nesamostatné občany přivoditi by mohlo i bojkot německé socialistické strany, kdežto na ochranu proti tomuto útisku ze strany širší veřejnosti v území českém spoléhati nelze, nemůžeme samostatné účastenství při volbách v kurii V. doporučiti, nechtíce trpící chudý lid náš vydávati ještě větším obětím, usnesl se tehdy Politický klub pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci.¹⁹⁾ V předcházejících volbách Češi podpořili sociální demokracii, ale protože tato strana své sliby nesplnila a také vzhledem k nesouhlasu socialistického programu s *národními našimi tužbami a státoprávním naším přesvědčením*, nedoporučil Politický klub sociální demokraty volit. Češi se voleb vůbec neměli zúčastnit a ponechat tak na německých sociálních demokratech, aby obhájili mandát, který v minulých volbách získali s českou pomocí.²⁰⁾

Národnostní spory v Liberci výrazně přesáhly hranice města, což se projevovalo nejen v celostátním tisku, ale také jinak. Například v březnu 1904 (11. března) ... přijeli z Prahy do Liberce němečtí studující a demonstrovali počtem několika set osob před Českou besedou a matiční školou a před bytem p. dr. Šamánka.²¹⁾ (MUDr. Šamánek byl předsedou několika českých spolků v Liberci a vůdčí osobností tamního českého národního hnutí.) Výtržnosti trvaly několik dnů, ještě 14. března musela být přerušena schůze českého Politického klubu pro Liberec a obvod krajského soudu v Liberci, protože *německá luza obléhá Českou besedu a tropí ohromný kravál a hází na okna*.²²⁾

Rozvoj průmyslu a podnikání obecně přinášel také rozšiřování agendy **Obchodní a živnostenské komory v Liberci**, která dále nabývala na významu. Jestliže za celý rok 1895 zpracovali komorní úředníci 14 215 jednacích čísel, v roce 1898 23 198, 1901 již 33 533 a v roce 1906 jen do začátku

19) Tamtéž, Schůze 19. XI. 1900.

20) Tamtéž. Za určitých okolností mohly mít ale české hlasy velkou hodnotu, jako například před volbami do okresní nemocenské pokladny v červnu 1903, kdy se zdálo, že by mohly být rozhodující. Češi tehdy jednali o tom, zda podpoří sociální demokracii proti německým nacionálům. V Politickém klubu se dokonce jednalo o podmínkách, za nichž se měla podpora uskutečnit: 1. Dr. Šamánek bude uznán za lékaře nemocenské pokladny; 2. Tiskoviny nemocenské pokladny budou vydávány i v češtině; Do výboru nemocenské pokladny bude zvolen jeden Čech. Tamtéž, Schůze 2. VI. 1903.

21) Tamtéž, Schůze 14. III. 1904.

22) Tamtéž.

prosine 46 223 položek.²³⁾ To přineslo potřebu zvýšit počet pracovníků na více než 100, jež se jen s obtížemi směstnali do stávajících komorních místností, které jim ve svém 2. poschodí propůjčila liberecká radnice. Vedení komory se proto rozhodlo vystavět vlastní budovu, jež byla slavnostně otevřena 4. února 1901.²⁴⁾ Reprezentativní komorní budova měla vedle svého praktického účelu také doložit význam komory, potažmo severočeského průmyslu, převážně německého, díky němuž komora své postavení vybudovala. Menší, ale přesto početně významnou část podnikatelů v libereckém komorním obvodu tvořili Češi, které německé vedení komory nepřestávalo opomíjet.

Na počátku 20. století bylo již zcela zřejmé, že poměry v obvodu liberecké komory jsou velmi nezdravé. Češi se mohli opírat o více či méně přesné statistické údaje: v prvních 50 letech z celkem 207 skutečných členů liberecké komory bylo jen 7 Čechů, z 85 dopisujících ani jeden. Od roku 1884 se ale skutečným členem komory již žádný Čech nestal.²⁵⁾ Jednoznačně nespravedlivé bylo také rozdělování financí. Čeští komorní voliči odváděli ročně na komorních přirážkách asi 100 000 K, ale vracelo se jim asi 16 000 K, zatímco na německé účely bylo ročně vynakládáno asi 80 000 K. Němci dostávali více stipendií a ve větší výši, větší podpory odborným školám atd. Jako příklad lze uvést rok 1903, kdy 49 českých řemeslnických pokračovacích škol dostalo podpory v celkové výši 8 900 K, tj. průměrně 180 K na jednu školu. Naproti tomu 72 německé školy obdržely 18 150 K, tedy průměrně 250 K na školu. V tomtéž roce 5 českým pokračovacím školám obchodním rozdělila liberecká komora úhrnem 600 K, tj. 120 průměrně, zatímco 13 německým 3 100 K, tj. 238 K průměrně.

23) ŠOKA Liberec, f. OŽK v Liberci, i. č. 1 501, L-I, k. 614, Návrh rozpočtu OŽK v Liberci na rok 1907.

24) Návrh na stavbu vlastní budovy byl přijat na schůzi komory 18. III. 1898. V soutěži na projekt zvítězili architekti Branzky a Remges (Cöln), stavbu provedla firma Gustav und Ferdinand Miksch v Liberci ve spolupráci s dalšími, jež se zaměřily na jednotlivé odborné práce. Dělníci prvně kopli do země 25. V. 1899, o necelé dva roky později byla budova v ulici císaře Josefa č. 699 předána k užívání. Náklady činily více než 100 000 zl. Viz SÚA, f. MO Vídeň, i. č. 14, sg. 6, k. 70, č. j. 20 940, Zápis ze schůze OŽK v Liberci 18. III. 1898, s. 177-182; tamtéž, k. 75, č. j. 16 017, Zápis ze schůze OŽK v Liberci 4. II. 1901, Příloha k slavnostnímu otevření nové komorní budovy.

25) Gruber, J.: Zur Frage der Einteilung der Handelskammerbezirke in Böhmen, Prag 1906, s. 9.

Stipendium získal 21 český žák, z toho 13 po 60 K na rok a 8 po 120 K, tedy v průměru necelé 83 K na jednoho, na druhé straně z 67 německých žáků 3 dostali po 60 K, 55 po 120 K a 9 po 200 K, to znamená 128 K na jednoho stipendistu.²⁶⁾

České heslo *Svůj k svému!* našlo výraznou odezvu i mezi libereckými Čechy, ale neznamenalo pro ně zisk v ohledu národnostních práv, spíše bylo dalším příspěvkem k rozdělení společnosti v Liberci dle jazykového hlediska. Jestliže na schůzi liberecké pobočky Národní jednoty severočeské v létě 1894 přítomní uvažovali o zavedení a rozšiřování tabulek s nápisem *Čechové, žádejte všude a jen po česku!*,²⁷⁾ nelze předpokládat, že by našli příznivou odezvu opravdu *všude*. Vzhledem k houstnoucím ovzduším v Liberci by s největší pravděpodobností u naprosté většiny německých obchodníků a podnikatelů neuspěli.

Liberecká komora po vzoru magistrátu neuznávala češtinu za jazyk hodný pozornosti, a tak se čeští komorní interesenti potýkali se stejnou potíží jako běžní občané při jednání s úřady. Komora nejen nevyřizovala česká podání, ale i akce většího rozsahu a významu, financované z komorních prostředků, tedy i z peněz českých interesentů, pořádala s jednacím jazykem německým. Byly to například kursy pro další odborné vzdělání řemeslníků, jmenovitě pro obuvníky, krejčí a truhláře, tedy řemesla nejrozšířenější. To poškozovalo řadu českých řemeslníků z čistě českých oblastí komorního obvodu, kteří ve svém prostředí němčinu nepotřebovali a neovládali ji, a proto se nemohli německy vedených kursů zúčastnit. Stížnosti v tomto ohledu se množily, ale nebylo možno opřít se takovému postupu, protože komory jakožto autonomní korporace měly právo stanovit si svoji úřední řeč. Díky tomu nebylo o češtině ani slovo ve služebním řádu pro úředníky komory, i když výše postavení pracovníci měli ovládat aspoň jeden světový jazyk.²⁸⁾ Ve věci vyřizování českých dotazů dokonce interpeloval v českém zemském sněmu poslanec dr. Škarda, ale také bezvýsledně, kterýžto výsledek se dal za stávajících poměrů očekávat.²⁹⁾ Stížnosti

26) SÚA, f. MO Vídeň, i. č. 117, sg. 6, k. 236, č. 20 839, Petice pro OŽK v Hradci Králové z ledna 1908. Viz též Gruber, J.: *Zur Frage...*, s. 11-12.

27) SOKA Liberec, f. NJSČ – L, Schůze 10. VII. 1894.

28) *Dienst-Pragmatik für die Beamten und Diener der Handels- und Gewerbekammer in Reichenberg*. Reichenberg 1906.

29) SÚA, f. Národní rada česká (dále NRC), i. č. 263, k. 488, č. 4 586.

Češi posílali nejen Národní radě české, jež jako víceméně svépomocný orgán postrádala pravomoce, ale také na vyšší místa včetně ministerstva obchodu. Obchodní gremium v Jičíně například po neúspěšném pokusu domluvit se s libereckou OŽK se obrátilo na ministerstvo, aby komoru donutilo dopisovat si s českými obchodními gremii česky. Stanovisko ministerstva bylo ovšem velmi zdrženlivé: *V současnosti, před úpravou jazykové otázky v Čechách, se nedoporučuje činit ve věci podání Obchodního gremia v Jičíně nějaká opatření tím spíše, že dle žádosti gremia by komora měla se všemi českými obchodními gremii dopisovat česky. To by ale znamenalo rozvinutí celého komplexu jazykových otázek u liberecké komory... Proto pouze ad acta.*³⁰⁾

Důležitou úlohu v tomto ohledu hrála snaha českých Němců o vytvoření tzv. **uzavřeného jazykového území v Čechách** a dosažení jeho čistoty z jazykového hlediska. Proto i z německé strany se občas ozvaly stížnosti, vesměs ale ne od jednotlivců, nýbrž od větších skupin organizovaných na různém základě, například oborovém, jako tomu bylo na přelomu let 1908 a 1909, kdy vypluly na povrch spory mezi staviteli: ... *stavitelé lanškrounské německé národnosti přejí si býti vyloučeni z obvodu tohoto společenstva (tj. Společenstva stavitelů pro obvod OŽK v Praze – pozn. T. J.) a přičlenění k obvodu společenstva stavitelů komory liberecké. Tito němečtí stavitelé odpírají společenstvu našemu platiti členské příspěvky, přihlašovati a odhlašovati učeně a vůbec konati veškeré povinnosti členské potud, pokud s nimi se strany společenstva nebude dopisováno německy a pokud jim také veškeré tiskopisy nebudou v jazyce německém zasílány. S druhé strany pak čeští stavitelé lounští, patřící dosud do společenstva stavitelů pro obvod OŽK chebské, ... žádají totéž na společenstvu chebském. Ani společenstvo chebské lounským, ani společenstvo pražské lanškrounským stavitelům nevyhovělo. ...*³¹⁾ napsalo Národní radě české společenstvo stavitelů pražského komorního obvodu a žádalo o radu. Národní rada česká doporučila, aby se lounští stavitelé nesnažili být převedeni z chebského obvodu do pražského, ale aby nadále usilovali o jazykovou rovnoprávnost. Jednalo se tu o vyváženost požadavků (Louny – Lanškroun), aby bylo dosaženo jednotného řešení těchto otázek c. k. politic-

30) SÚA, f. MO Vídeň, sg. 6, k. 236, č. 13 913, Obchodní gremium v Jičíně ministerstvu obchodu 25. IV. 1908; Vyjádření ministerstva obchodu 11. XI. 1908.

31) SÚA, f. NRČ, i. č. 263, k. 488, Společenstvo stavitelů pro obvod OŽK v Praze Národní radě české 23. I. 1909.

kými instancemi ve smyslu odůvodněných požadavků na zrovnoprávnění češtiny s němčinou na celém území Čech.³²⁾ Mohlo by se zdát, že převedení jedné skupiny podnikatelů z pravomoci jedné komory k jiné nebylo proveditelné bez současné změny hranic komorního obvodu. Ale omyl. České zemské místodržitelství, které zřejmě v souladu s Němci mělo na mysli vytvoření uzavřeného jazykového území, původní žádosti lounských stavitelů z 2. IX. 1908 vyhovělo a rozhodlo o jejich převedení k OŽK v Praze, ačkoliv pražské společenstvo se proti tomu postavilo. Už samotná skutečnost, že místodržitelství o přesunu rozhodlo až v polovině června 1910, vyvolává podezření o vtřícnosti tohoto úřadu vůči zájmům českých Němců.³³⁾

Hlasy pro jasné oddělení českých a německých území v Čechách zaznívaly i v německých hospodářských kruzích. President OŽK v Liberci Alois Neumann při volbách předsednictva komory pro rok 1909 ve věci vládou připravovaného jazykového zákona prohlásil, že ... *vláda přece musí podle toho, že ani na jedné straně není ochota ke kompromisům a chut' hájit ji před lidmi, dojít k závěru, že už není jiné cesty než čisté oddělení obou národů. ... Tento podle mého mínění nevyhnutelný krok musí být rychle učiněn, neboť poměry v Čechách se staly neudržitelnými.*³⁴⁾

Zatímco Němci s rozdělením Čech souhlasili, Češi se stavěli jednoznačně proti, neboť takový krok by znamenal počátek úplné a nezvratné ztráty jednodolitosti českého území, jehož hranice již po dlouhá staletí neznamenal žádnou podstatnou změnu. Kromě toho nebylo možno provést rozdělení zcela čistě z toho důvodu, že neexistovala jasná národnostní hranice. V každém případě by na obou stranách zůstaly menšiny. Z tohoto stanoviska byly také posuzovány **návrhy Bienerthovy vlády na řešení jazykové otázky**. Národní rada česká našla v osnově zákona řadu nedostatků. Jednalo se o osnovu říšského zákona, nepřihlíželo se tedy dostatečně k nižší, tj. zemské úrovni. Osnova odporovala stávajícímu zemskému zřízení z 26. II. 1861 č. 20 ř. z. i říšské ústavě z 21. XII. 1867. Druhý odstavec paragrafu 37 rušil všechny dosavadní předpisy o rovném právu zemských jazyků ve státních úřadech Království českého, tedy to, co bylo

32) Tamtéž, Národní rada česká Společenstvu stavitelů pro obvod OŽK v Praze 19. II. 1909.

33) Tamtéž, Národní rada česká Společenstvu stavitelů pro obvod OŽK v Praze 19. VII. 1910.

34) Sitzungs-Protokolle der Reichenberger Handels- und Gewerbekammer vom Jahre 1909. Reichenberg 1910, Zápis ze schůze OŽK v Liberci 5. II. 1909, s. 12.

obsaženo v Obnoveném zřízení zemském z roku 1627, v kabinetních listech Ferdinanda Dobrotivého z 23. III. a 8. IV. 1848 a v královském reskriptu z 12. IX. 1871. (To vše sice nebylo dodržováno, ale Národní rada česká nechtěla přijít alespoň o teoretické potvrzení těchto práv. Pozn. T. J.) Rada dospěla k závěru, že výsledkem by bylo zbudování celé řady obvodů jednojazyčných německých úřadů, z nichž by byla čeština až na malé výjimky vyloučena, a že *předlohy ty jsou tudíž národu českému nebezpečny.*³⁵⁾

Z jistého úhlu pohledu by mohlo i rozdělení libereckého komorního obvodu napomoci rozdělení Čech na českou (ve skutečnosti ovšem německo-českou) a německou část. Upozornění na toto nebezpečí se sice objevilo, ale jen ojediněle.³⁶⁾ Národní rada česká brala v úvahu i toto nebezpečí, ale domnívala se, že v případě obchodní komory jde o hospodářské záležitosti, které je nutno řešit: *Národní rada česká ... učinila v ústředním výboru z 30. XII. 1907 usnesení, že proti zřízení nové OŽK v severovýchodních Čechách se sídlem v některém ze vhodných k tomu českých měst tamních není z důvodů národních žádná námitky, nýbrž naopak vzhledem k výhradně německému vystupování komory liberecké zřízení to jest žádoucí, ale bezvýjimečnou podmínkou že musí býti, aby obvod nové komory byl utvořen na základě teritoriálním dle jednotlivých soudních, případně politických okresů ... a výslovně nikoli v žádném případě na základě národnostního rozhraničování dle jednotlivých obcí, jež by ovšem bylo dalším krokem k národnostnímu rozdělení království Českého. ...*³⁷⁾

Němci a Češi se jako soupeři cítili za všech okolností, a zejména se zaměřovali na události, při nichž mohli udělat dojem jak jeden na druhého, tak na nějakou významnou osobnost. Proto se čeští Němci těšili na císařovu cestu po Čechách v roce 1901, neboť, jak věděli, jednalo se o cestu politické povahy, a oni chtěli na panovníka co nejlépe zapůsobit: *Přijetí*

35) SÚA, f. NRC, i. č. 263, k. 488, Posudek o vládních předlohách ministerstva Bienerthova, pokoušejících se o řešení otázky českoněmecké, b. d.

36) *Okresní výbor v uvážení, že by odtržením českých okresů od obchodní komory liberecké snahy německé po roztržení království Českého v území ryze německé a druhé německo-české podporovány byly, považuje otázku zřízení komory v Hradci Králové či i jinde za věc národní důležitosti a žádá proto slušně za sdělení, jaké stanovisko v této věci Národní rada česká zaujímá ...* Viz SÚA, f. NRC, i. č. 224, k. 406, č. 4 217, Okresní výbor v Roudnici nad Labem Národní radě české 20. XI. 1907.

37) Tamtéž, č. 4 815/20, NRC Městské radě v Roudnici nad Labem 31. XII. 1907.

*Jeho Výsosti musí být tak důstojné a okázalé, jak jen to je možné, a to tím spíše, že i česká strana vyzývá, aby byl císaři předveden co možná nejlepší obraz hospodářského a kulturního rozvoje českého národa a jeho výkonů v oblasti umění a vědy, průmyslu a řemesel.³⁸⁾ Z téhož důvodu byly i v pozdější době velmi pečlivě připravovány všechny hospodářské výstavy, ať už se jednalo o Německou živnostenskou, průmyslovou a zemědělskou výstavu v Děčíně roku 1902, nad níž převzal záštitu český místodržitel hrabě Franz von Thun-Hohenstein, výstava podobného zaměření v Ústí nad Labem o rok později či nejokázalejší z nich, uspořádaná v srdci německých Čech, tedy v samotném Liberci. Němci přistoupili k jejím přípravám velmi zodpovědně a s náležitým předstihem, první přípravná schůze byla svolána již na konec roku 1902. V pozvánce se mimojiné pravilo: *Nesporné úspěchy, které v posledních letech zaznamenaly průmyslové a živnostenské výstavy, se staly podnětem k úmyslu uspořádat také v Liberci, sídlo největší OŽK v Čechách, v roce 1905 podobnou výstavu, která by ukázala mimořádný rozvoj a mnohostrannost německého průmyslu a německého řemesla severních Čech, případně celých německých Čech. Takto na odiv vystavená německá píle a dovednost ... by se nejen vyrovnala nejlepším výstavám posledních let a stala by se ohniskem zájmu i daleko za hranicemi, zvláště pro samotné Němce, ale také by ostatním faktorům (zřejmě národům – pozn. T. J.) v Rakousku působivě předvedla hospodářskou sílu a kulturní význam německého národa v Čechách ...³⁹⁾* (podtrhl T. J.).*

Tuto snahu zaznamenala i česká strana: *... s jakou slávou přistupuje Liberec ve svých přípravách k velké, ačť ryze německé výstavě. Hned první kroky dějí se slavnostně, přitom staví se politické momenty do popředí. Ačť jest to zbraň dosti působivá, ale i dosti choulostivá. Výstava bude značných rozměrů a práce stavební již zahájeny, ač výstava teprve roku 1906 se konati bude. ...⁴⁰⁾*

Na tomto dění se velmi výrazným způsobem podílela i liberecká OŽK, jež měla hospodářské záležitosti v popisu práce.

38) SOKA Liberec, f. OŽK v Liberci, i. č. 692 Pres., k. 1, Předseda liberecké komory A. Neumann C. Wolfrumovi 21. V. 1901.

39) Tamtéž, Pozvánka Živnostenského spolku města Liberec na schůzi 10. XII. 1902. Podepsáni starosta města F. Bayer, císařský rada Markowitz, Chudaczek, Wünscher. Liberec 29. XI. 1902.

40) Obzor národohospodářský, r. IX, 1904, s. 479.

Národnostní spory se nadále odrážely ve volbách různých úrovní, ať už se jednalo o volby do komory, do zemského sněmu či do říšské rady. Jakkoliv původním záměrem při přisouzení práva komorám vysílat zástupce do parlamentu bylo dát tak hospodářským kruhům možnost prosazovat zájmy rakouské ekonomiky v zastupitelských orgánech, velmi brzy začaly o tyto mandáty bojovat politické strany, spjaté díky podmínkám v habsburské monarchii s tím či oním národem.

V liberecké komoře se takovéto vybočování z původního záměru projevovalo různými způsoby. Jedním z nich byly jakési reversy, i když ne ty klasické typu předem podepsané resignace na poslanecký mandát bez data, jež příslušná politická strana doplnila v případě, že dotyčný poslanec *nebyl poslušný*. Existenci takových závazků se autorovi této studie prozatím nepodařilo prokázat, ale našel podobný dokument. Jeden z kandidátů na poslanecký mandát v něm oznamoval volebnímu výboru OŽK v Liberci svoji kandidaturu ve volbách do zemského sněmu a prohlášoval: ... *kandiduji s německopokrokovým programem a v případě svého zvolení vstoupím do klubu německopokrokových poslanců českého zemského sněmu.*⁴¹⁾ Z toho je zřejmé, že na první místo se dostaly politické úkoly, zatímco původně zamýšlené zastupování hospodářských zájmů bylo zatlačováno do pozadí.

Tento posun je možno vyčíst i z dalších okolností provázejících volby, například z děkových projevů zvolených poslanců. Po volbách do zemského sněmu v únoru 1899 předseda komory Alois Neumann pozdravil nového poslance, komorního radu Karla Schöppeho, a vyjádřil naději, že bude pro komoru správným mužem v hospodářském i politickém ohledu. Předseda Neumann alespoň formálně zachoval v pořadí oblastí, v nichž komorní poslanci měli působit, na prvním místě hospodářství. Novopečený poslanec Schöppe ale ve svém proslovu zdůraznil především politickou stránku věci: ... *budu bojovat za obranu narušených práv našeho německého národa, kdekoliv a kdykoliv to ode mě bude požadováno. Budu se bít bok po boku, abych pomohl německému národu znovu získat jeho právo. Budu neústupný, věrný a dobrý Němec za všech okolností. Nyní přicházím k druhému (podtrhl T. J.) bodu, hospodářskému. ... doufám, že s pomocí boží zhodnotím své zkušenosti ve prospěch německého řemesla, německého průmyslu, německého obchodu a vůbec celého německého národa.*

41) SOkA Liberec, f. OŽK v Liberci, i. č. 692 Pres., k. 1, Dopis A. Glöcknera volebnímu výboru OŽK v Liberci 12. IX. 1901.

(Bravo!!!) ... *opakují: Věrně německý za všech okolností!* (Treu deutsch allerwege!)⁴²⁾ Němečtí představitelé liberecké komory a rovněž němečtí pracovníci různých úřadů v komorním obvodu také v mezích svých pravomocí, jež ovšem zřejmě někdy i překračovali, kladli překážky českým interesentům, kteří do volebního boje vstupovali. Češi tak činili přesto, že si byli vědomi, že pokud nedojde ke změně volebního řádu a zrušení většinového volebního systému, nemají naději na prosazení svých zástupců mezi řádné členy komory.⁴³⁾

Velmi důležitý doklad o tom, jak důkladně se německé vedení liberecké komory připravovalo na každé komorní volby, představují záznamy **o přípravě a průběhu doplňovacích komorních voleb v prosinci 1911**. Již složení volební komise nasvědčuje tomu, že Liberečtí měli vše pod kontrolou. Komisi sice jmenovalo zemské místodržitelství v Praze, ale zřejmě na návrh komory. Komise se skládala z jednoho člena Městské rady v Liberci a ze čtyř zástupců komory (1 z obchodní, 2 z živnostenské a 1 z hornické sekce), kromě toho předsednictvo komory jmenovalo ještě zapisovatele.⁴⁴⁾

Na druhou stranu ale tehdejší poměry vedení komory nedovolovaly, aby se uchýlilo k nějakým zřejmým podvodům. Jsou zachovány sčítací archy s přesným počtem hlasů pro jednotlivé kandidáty, na jejichž základě se dá dobře rekonstruovat poměr sil Čechů a Němců a jejich taktika. Většina kandidátů téže národnosti obdržela totiž stejný nebo velmi podobný počet hlasů, jednalo se tedy o předem dohodnuté kandidáty v rámci každé strany.⁴⁵⁾

Přestože vzhledem k trvajícím početním převazám Němců v komorním obvodu a neměničím se většinovému systému hlasování neměli Češi naději na získání byť sebemenšího zastoupení v komoře, neponechával německý volební výbor nic náhodě. Obrátil se v listopadu 1911 na německé voliče

42) SÚA, f. MO Vídeň, i. č. 14, sg. 6, k. 71, č. j. 16 769, Zápis ze schůze OŽK v Liberci 28. II. 1899, s. 99-100.

43) Tak například obecnímu úředníkovi z Úpice na Trutnovsku na hejtmanství v Trutnově nebylo umožněno opsat si volební seznamy do liberecké komory, mohl do nich pouze nahlédnout. SÚA, f. NRČ, i. č. 263, k. 488, č. 5 361 z 12. XI. 1908, Záznam o telefonické žádosti starosty Hradce Králové F. Ulricha o intervenci u místodržitelství v této věci.

44) SOkA Liberec, f. OŽK v Liberci, i. č. 719, k. 28, sg. A1 6/1911, i. č. 30 616, OŽK v Liberci Obchodní a živnostenské komoře v Görz 29. XII. 1911.

45) Tamtéž, Volba členů komory 1911.

s svoláním, jež mělo oživit jejich zájem o volby a povzbudit je v boji za svůj národ: *Německým voličům liberecké obchodní a živnostenské komory! Doplnovací volby do liberecké OŽK, které se mají konat v prosinci t. r., mají z národního a hospodářského hlediska obrovský význam a důležitost. Od nepaměti se náš nacionální protivník snaží proniknout do komory a tím jí vzít její německou povahu, jež se až dodnes věrně zachovala. Úspěch těchto dosud marných snah by znamenal nejen povážlivou a osudnou újmu naší národní držby v Čechách, měl by těžké důsledky také v ohledu hospodářském; neboť pokud by došlo k tomu, že by se komora stala jevištěm neustálých neplodných národnostních třenic a bojů, pak bychom se navždy museli rozloučit s klidnou odbornou prací v této korporaci, jež je dnes horlivým a vlivným zastáncem zájmů živnostníků, průmyslníků a obchodníků. V minulosti byly díky jednotnému postupu německého voličstva v komorních volbách útoky Čechů hladce odrazeny. Doufejme, že se totéž podaří i tentokrát, pokud německé voličstvo, majíc na paměti svoji povinnost a hrozící nebezpečí, znovu jednomyslně a svorně vystoupí pro níže uvedené navržené kandidáty. ...*⁴⁶⁾

Vedle těchto víceméně vnitřních záležitostí komorního obvodu v dané době nalezneme jeden nový prvek. Jedná se o vzájemnou spolupráci komor právě při řešení vnitřních národnostních sporů, v tomto případě o **součinnost komory liberecké s OŽK v Olomouci**, která sice nebyla čistě německá, ale německé členstvo v ní mělo převahu a zneužívalo jí v neprospěch české menšiny.

Na podzim 1912 zaslali představitelé vedení olomoucké komory, tj. také Němci, komoře v Liberci dokumenty týkající se stížností české strany proti průběhu voleb v olomouckém obvodu na jaře téhož roku. Češi vnesli 279 stížností (další tři stáhli), tedy značný počet, a všechny projednával správní soud. Olomoučtí psali: *... dovoluji si dle našeho ústního rozhovoru zaslat v opisu k laskavému nahlédnutí tři obranné spisy olomoucké c. k. volební komise, které záležitost ... plně osvětlují.*⁴⁷⁾ Přiložené dokumenty, jejichž pozadí lze dnes jen těžko ověřit, velmi obsáhle rozebíraly tři vybrané případy. O někom tvrdily, že neprovozuje živnost a nežije v místě, o jiném, že platí vyšší daně a patří do jiné skupiny, dále, že pokud někdo neobdržel rozhodnutí komise, je to podle předpisů a proč tomu tak je.⁴⁸⁾ Jednalo se o sestavení seznamů voličů a z důkladné práce olomouckých

46) Tamtéž.

47) Tamtéž, sg. A1 2/1911, č. 013 057, OŽK v Olomouci Obchodní a živnostenské komoře v Liberci 14. XI. 1912.

48) Tamtéž.

právníků je zřejmé, že se tvrdě bojovalo o každý hlas. V olomouckém obvodu ovšem Němci neměli tak jednoznačnou převahu nad Čechy jako na severovýchodě Čech.

Úsilí Čechů v libereckém obvodu brzdil nejen odpor Němců, ale také **spory ve vlastních řadách**. Obchodní a živnostenské komory byly právem považovány za důležité orgány, a proto do jisté míry zvyšovaly význam města, v němž měly sídlo. Zájem o umístění případné nové komory v severovýchodních Čechách tomu nasvědčoval: ozvalo se hned několik měst – Jičín, Mladá Boleslav, Chrudim, Hradec Králové a Pardubice, ale jen tři posledně jmenovaná vyvíjela důslednou snahu o získání komory.⁴⁹⁾ Chrudim svůj zájem dala prvně najevo již v roce 1866,⁵⁰⁾ Hradec Králové o devět let později, Pardubice v roce 1890. V následujících letech až do první světové války probíhal mezi těmito třemi soupeři boj, který místy nabýval až nevážných podob. Všechna tři města sepisovala petice a rozesílala do českých obcí obvodu podpisové archy s kratším či delším prohlášením, jako například: *Vysoké c. k ministerstvo obchodu! My nižepodepsaní prosíme, abychom přidělení byli k nové obchodní komoře sídlem v Hradci Králové. Nebo: Prohlášení. Uváživše veškeré důvody a věcné vývody předložené nám petice král. věnného města Chrudimi, žádající, aby sídlo nové obchodní a živnostenské komory pro východní Čechy bylo v Chrudimi umístěno, prohlašujeme, že uznáváme správnost a rozhodnou závažnost jejich, že souhlasíme s tím a přejeme si, aby sídlo nové této obchodní a živnostenské komory bylo v Chrudimi, že shledáváme v tom svůj prospěch a že považujeme za bezpodstatny a bezdůvodny námitky, které činí se proti tomu se strany města Hradce Králové.*⁵¹⁾ Objevila se ale i předtíštěná prohlášení, jimiž se odvolávaly dříve učiněné podpisy a přesunovaly

49) Viz též Grulich, P.: Snahy o zřízení obchodní a živnostenské komory pro východní Čechy, dipl. práce, VŠP Hradec Králové 1996; Týž: Město Chrudim a sídlo obchodní a živnostenské komory. Chrudimský vlastivědný sborník, 2 (1997), s. 75-94; Jiránek, T.: První svépomocná obchodní a živnostenská komora v Rakousku – Uhersku a její další činnost v Československé republice. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities, 2 (1996), s. 143-155.

50) Jiránek, T.: Návrh chrudimských obchodníků na reformu obchodních a živnostenských komor z roku 1866. Edice s překladem. Východočeský sborník historický, 9 (2000), s. 67-91.

51) SOKA Chrudim, f. Archiv města Chrudimi (dále AM Chrudim), i. č. 1 697, k. 308, Prohlášení ve prospěch Hradce Králové či Chrudimi z roku 1890.

ve prospěch jiného města: *Prohlášení. My nížeapsaní prohlašujeme, že nám petice, aby sídlem obchodní komory pro východní Čechy ustanoven byl Hradec Králové, předložena a námi souhlas k ní podepsán byl. – Nyní však přesvědčili jsme se, že také město Chrudim podobnou petici připravuje, uznáváme závažnost uvedených tam důvodů, odvoláváme náš podpis na petici králové-hradecké a přejeme si, aby sídlem nové obchodní komory pro východní Čechy stala se Chrudim.*⁵²⁾

Každé z měst mělo své důvody, proč usilovalo o sídlo komory. Chrudim poukazovala na vzdálenost od Prahy, do jejíhož komorního obvodu náležela, na chybějící zastoupení v komoře a nemožnost spolurozhodovat o komorních záležitostech, jež řídili téměř výhradně pražští podnikatelé. Hradec Králové vycházel od počátku ze sporů plynoucích z nespravedlivého postupu německého vedení liberecké komory vůči Čechům, byl ze zeměpisného hlediska přirozeným střediskem českých okresů libereckého obvodu a hradecký starosta a poslanec F. Ulrich se postupem doby stal uznávanou autoritou v komorních bojích. Pardubice se do sporu zapojily jako poslední a zřejmě jej pojímaly jako víceméně prestižní záležitost, neboť město v 2. polovině 19. století zaznamenávalo rychlý průmyslový rozvoj, který je měl opravňovat k požadavku na získání sídla důležité hospodářské korporace. Pro Pardubice i pro Chrudim ovšem představovala značnou nevýhodu skutečnost, že obě města ležela vně obvodu liberecké komory, jež stála u zrodu národnostních sporů a jež měla být požadovanými změnami nejvíce zasažena.

Spory východočeských měst se vyhrály právě na počátku 20. století, kdy se zdálo, že dlouholeté úsilí o zřízení nové komory konečně přineslo úspěch. Všechna tři města podala své petice znovu v roce 1907. Tehdy se totiž v Rakousku-Uhersku konaly volby do říšské rady prvně dle všeobecného volebního práva, o zastoupení v tomto zákonodárném sboru mohli rozhodovat příslušníci všech sociálních vrstev v monarchii. Na pozadí této skutečnosti se českým interesentům libereckého komorního obvodu nutně musela zdát nespravedlivou skutečnost, že jsou ze zastoupení v komoře, sestavené ještě podle starého volebního řádu založeného na určitém volebním censu, vylučováni.

V roce 1907 se soupeřící města mohla vykázat následující podporou: Za Hradec Králové se postavilo 47 okresních výborů, 163 obce, 360 společenstev, gremií a jiných korporací, 223 spořitelny, spořitelní spolky atd.

52) Tamtéž.

a 449 jednotlivých firem. Na straně Chrudimi stály 3 okresní výbory, 218 obcí, 57 společenstev, gremií a jiných korporací, 19 spořitelen a úvěrních ústavů a 27 jednotlivých firem. Pardubice podpořily 4 okresní výbory, 285 obcí, 37 společenstev atd., 20 spořitelen a 1 firma.⁵³⁾ Jak je zřejmé, nejsilnější zázemí si dokázal vytvořit Hradec Králové, Chrudim a Pardubice zaostávaly se silami vzájemně přibližně vyrovnanými. Ani jedno ze dvou slabších měst se však nevzdávalo. Pardubičtí představitelé například dali uveřejnit v tisku prohlášení vypočítávající výhody jejich města: ... *Pardubice jsou středem východních Čech a uzlem mezi nejvzdálenějšími kraji na západ, sever, jih a východ, tedy uzlem mezi hlavními emporiemi rakouského obchodu a průmyslu: Prahou, Libercem, Brnem a Vídní. Výhodné položení jest zaručeno Pardubicím nejen těmito přirozenými poměry, ale i stávajícími železničními a do budoucna projektovanými vodními drahami a jinými pomocnými prostředky obchodu. Stejným krokem s komunikacemi rostou v Pardubicích jiné pomocné prostředky a vzpruhy novodobé obchodní a průmyslové činnosti, zvláště poštovníctví, telegraf a telefon. Tři poštovní a telegrafní úřady obstarávají styk města s ostatním světem, v městě jest nyní 108 abonentních stanic telefonních, o dalších 13 jsou žádosti podány. Již těmito komunikacemi a pomocnými prostředky dobyly si Pardubice v obchodním světě zvučného jména a nemožno zajisté těchto skutečností vzájemného obchodu a průmyslu přehlédnouti; tím více však stoupne důležitost Pardubic, až uskutečněním zákona z 11. VI. 1901 o vodních cestách budou prostředkovati spojení s dalekou cizinou v mnohém směru ještě dokonalejší komunikace, a jak projektováno, Pardubice budou uzlem dvou nejznamenitějších vodních cest: upraveného a uplavněného vodního toku labského a průplavu dunajsko-labského. Svoji populací jsou Pardubice městem nejvýznamnějším v celé oblasti království Českého na východ od Prahy, Liberce a Budějovic ležící a s populací roste a mohutní veškerá činnost výrobní, množí se hospodářské i kulturní instituce a šíří se vztahy místní i s dalekoširokým okolím. Vlivem výhodné polohy a příznivého spojení komunikačního vyvinul se tu průmysl v četných výrobních odvětvích a jest representován nyní nejen mnohými malými, ale i továrními podniky. Jest v Pardubicích 48 závodů s více než 20 činnými osobami a v těchto 48 závodech jest zaměstnáno celkem 4 543 osob se 108 motorickými stroji, jež mají efektivní výkonnost 4 382 HP. Kromě toho jest v Pardu-*

53) SÚA, f. MO Vídeň, i. č. 117, sg. 6, k. 236, č. 37 051/07, Složka s peticemi jednotlivých měst a s vyjádřením ministerstva.

bicích 45 závodů s méně než 20 činnými osobami, jež používají 53 strojů s 311 HP. ... Ve všech živnostech v městě Pardubicích jest činnost 7 105 osob. Stejně vyvinut jest i obchod a peněžnictví v městě, jehož poloha, výhodné spojení s celým českým východem, velikost a stálý vzrůst města, mohutnost místního i okolního průmyslu a obchodu jsou důvody, o něž Pardubice svoji žádost, aby se staly sídlem komory, opírají.⁵⁴⁾

Díky tomuto česko – českému soupeření vznikla další překážka na cestě k získání vlastní obchodní komory, překážka, na niž mohli poukazovat i odpůrci tohoto záměru: Češi chtějí svoji komoru, ale nemohou se dohodnout, kde bude zřízena. I kdyby vláda rozhodla o vytvoření nové komory, jak se bude postupovat dál?

Spor překročil regionální rámec východních Čech, začal mu věnovat pozornost i pražský, potažmo zemský český tisk. Počátkem roku 1908 se pokusila o nezájatý pohled Národní politika: ... *tak vzniklo mezi všemi třemi horlivé soupeření, jež se zračí v různých schůzích, usneseních i pamětních spisech, které závažnými korporacemi na prospěch jich byly vydány. ... nemůžeme žádnému z nich upřítí způsobilost, aby sídlem nové obchodní komory se stalo. Přátelé Pardubic poukazují především na polohu, výhodné spojení s celým českým východem, na stálý vzrůst města, na mohutnost místního i okolního průmyslu a obchodu. Stoupenci Hradce Králové nemají však také potíž o důvody, poukazující na to, že přirozená spojitost s neprůmyslovějšími kraji východních Čech, komunikacemi příští obvod komorní rovnoměrně protínajícími, dále historický význam a novodobý rozvoj ve všech směrech kulturních i hospodářských doporučují toto město za sídlo nové komory. A je tu konečně i Chrudim, která rovněž vykazuje celou řadu důležitých podmínek, aby vzat byl na ni zřetel, při čemž padá na váhu také ta okolnost, že když myšlenka zřízení nové obchodní komory poprvé se vyskytla, byla Chrudim také v prvé řadě jmenována. ... bylo by ... v zájmu věci samé, aby povolání činitelů z těchto měst a celého obvodu nově zamýšlené obchodní komory samé závčas klidně a po zralém uvážení všech okolností dohodli se, kterému z oněch tří měst dáti přednost, zvláště když není vyloučeno, že městům opomenutým může se popřípadě dostati kompenzace v jiném směru. ... Nelze se dovolávat podpory okolí, rozhodnout se musí tam.⁵⁵⁾*

54) Cit. dle: Český východ 22. II. 1908, článek převzat z Hlasu národa 14. II. 1908.

55) Zřízení nové obchodní a živnostenské komory ve východních Čechách. Národní politika 13. II. 1908, s. 1-2.

Krátce předtím vyjádřila Národní rada česká ochotu napomoci dohodě tří měst a svolat schůzi, na níž by se jejich zástupci dohodli, aby se v zájmu národní věci postupovalo společně.⁵⁶⁾ Trvalo ale ještě více než rok, než se schůzka uskutečnila. Další podnět k ní vzešel od Zemské jednoty českých obchodních gremií v království Českém, jež obdržela ze všech tří stran žádost o podporu, odpověděla však všem stejně, že je pro založení nové OŽK, ale nepostaví se za tyto snahy, dokud se nerozhodne o sídle budoucí komory. To byl jistě velmi rozumný postoj, jiná cesta ani pravděpodobně nebyla možná. Otázkou je, zda tato cesta – při zřejmé neústupnosti všech tří zájemců – mohla vést k cíli. Zemská jednota pak v dohodě s Národní radou českou svolala **dohodovací konferenci všech tří měst**.⁵⁷⁾

Konference se uskutečnila 15. dubna 1909 v paláci Obchodní a živnostenské komory v Praze. Chrudim vyslala na jednání 8 zástupců, Pardubice a okolí 26 (!), Hradec Králové a okolí 9, Národní rada česká 2, OŽK v Praze 1, Komitét pro volby do komory liberecké 1, Zemská jednota řemeslných a živnostenských společenstev 2, Spolek českých průmyslníků textilních 1, Zemská jednota českých obchodních gremií v království Českém 3. Předseda jednoty A. Grossmann také zasedání zahájil s poukazem na to, že je nutná dohoda. K. Pippich z Chrudimi prohlásil, že sídlo komory by se snáze určovalo, pokud by byl vymezen její obvod. Všechna tři města by měla spojit své síly, dosáhnout toho, aby se otázka řešila jakožto hospodářská, a těm dvěma, jež budou muset nakonec ustoupit, by se mělo dostat nějaké kompenzace. Královéhradecký starosta F. Ulrich zdůraznil, že české politické kruhy se nechtějí do záležitosti zapojit, dokud nebude jasno o sídle budoucí komory. Bylo poukázáno také na nebezpečí oslabení české národní většiny v pražské komoře v případě změn komorních obvodů. Brzy bylo zřejmé, a možná to bylo zřejmé již před jednáním, že k dohodě v dané chvíli nedojde. Bludný kruh se nepodařilo rozrazit. Někdo tvrdil, že nejprve se má stanovit obvod, podle něj pak sídlo, jiní požadovali nejprve určení sídla, objevila se obvinění z nedodržování dohod ... Rozhovory zřejmě nebyly nijak zvláště bouřlivé, ale jediným jejich výsledkem se stalo

56) SÚA, f. NRČ, i. č. 224, k. 406, č. 4 815/20, NRČ Městské radě v Roudnici nad Labem 31. XII. 1907.

57) SOA Praha, f. OŽK v Praze, k. 495, sign. I 8/1, Zemská jednota českých obchodních gremií království Českého Obchodní a živnostenské komoře v Praze 8. IV. 1909.

rozhodnutí vytvořit patnáctičlenný výbor s rovným zastoupením všech tří měst, který bude jednat dále.⁵⁸⁾

V následujících dnech byli zástupci do výboru jmenováni, a to skutečně s velkou vážností, neboť čelné místo zaujímali starostové uvedených měst. První schůze výboru se konala 25. května 1909 v Pardubicích, ale k žádnému závěru se nepodařilo dospět.

Hradec Králové, který si činil největší nároky na získání sídla komory a měl pro to zřejmě – díky své poloze a dosavadnímu vývoji – také nejlepší předpoklady, nechtěl čekat a pokračoval souběžně v boji o získání komory na vlastní pěst. Již v roce 1910 vznikla na jeho půdě Obchodní, živnostenská a průmyslová ústředna pro české interesenty komorního obvodu libereckého, jakási svépomocná komora, která poskytovala Čechům, co pro ně vedení liberecké komory odmítalo dělat.⁵⁹⁾ Jako omluvu za to, že Hradečtí nepostupovali ve smyslu ujednání se sousedními městy, lze uvést skutečnost, že zatímco jednání se protahovala a nepřinášela výsledek, pro české podnikatele libereckého komorního obvodu bylo nutno něco udělat. A právě praktickou činností se zabývala výše zmíněná ústředna. Hradec Králové ovšem nezůstal jen u toho. Na podzim roku 1913 uspořádal novou široce založenou akci na podporu zřízení OŽK, jejímž sídlem měl být právě Hradec.

Chrudimští a pardubičtí představitelé se tím cítili být zaskočení, protože Hradec nedodržel dohodu o jednotném postupu, při čemž se o sídle komory nemělo mluvit. V prosinci se starostové Chrudimi a Pardubic rozhodli, že obnoví společné úsilí o zřízení komory, a na počátku roku 1914 o tom spolu se stížností na Hradec zpravili Zemskou jednotu obchodních gremií a OŽK v Praze. Zemská jednota odpověděla, že akce Hradeckých na podzim 1913 nejen vyzněla naprázdno, ale byla pro ni zvolena nevhodná doba, a díky tomu jí dokázaly využít německé kruhy. Jednota rovněž sdělila, že řešení otázky šesté komory v Čechách prozatím není akutní.⁶⁰⁾

58) Tamtéž, Protokol o společné konferenci pp. delegátů měst Chrudimi, Králové Hradce a Pardubic, kteří se k pozvání Zemské jednoty českých obchodních gremií v království Českém dostavili, aby se uradili o vhodném postupu za účelem prosazení požadavku *Zřízení VI. obchodní komory v království Českém v severovýchodních Čechách*. Konáno v Praze 15. IV. 1909.

59) Podrobněji viz Jiránek, T.: První svépomocná obchodní a živnostenská komora v Rakousku-Uhersku a její další činnost v Československé republice. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities, 2 (1996), s. 143-155.

60) SOkA Chrudim, f. AM Chrudim, k. 166, i. č. 1 191, sg. 9 3/4, Zemská jednota obchodních gremií Městské radě Chrudimi 27. II. 1914.

Pražská komora, jež byla společně s Národní radou českou a Zemskou jednotou obchodních gremií požádána, aby v nejbližší době svolala novou schůzku zástupců všech tří měst, byla poněkud jiného názoru, neboť v přípisu Národní radě české zdůraznila, že otázku zřízení nové komory považuje za nesmírně důležitou a aktuální.⁶¹⁾ Tento její postoj je poněkud sporný, protože představitelé komory pravděpodobně věděli, že ministerstvo obchodu se neodvážilo ještě více čerit již tak dost neklidnou hladinu národnostních vztahů v Čechách.

Pražská OŽK byla největší a nejvlivnější českou komorou, ale nejen proto bylo nutno brát v úvahu její názor. Nová komora totiž neměla vzniknout jen vyjmutím převážně českých okresů z obvodu liberecké komory, ale předpokládaly se i další přesuny. Pokud by již mělo dojít k jedné velké změně, měla být spojena s menšími změnami dalšími, aby byly utlumeny národnostní spory i v jiných oblastech, případně vyřešeny další méně významné nesrovnalosti. Základem nového uspořádání by se tedy stalo odpojení 12 politických okresů od libereckého obvodu, k tomu se mělo připojit 8 politických okresů z obvodu komory pražské. Praha měla dostat národně český okres Louny od chebské komory, okresy Roudnice, Mladá Boleslav a Mnichovo Hradiště od komory liberecké a okres Benešov z obvodu budějovického pro zaokrouhlení hranic pražského obvodu.⁶²⁾ Takovýchto návrhů se objevilo více, ale menší rozdíly mezi nimi nebyly směrodatné. Je zřejmé, že pražská OŽK se dostala do nepříjemné situace, neboť na jedné straně podporovala snahu Čechů o zřízení nové komory, na straně druhé se jednalo také o několik okresů podléhajících dosud Praze. Pražská komora se v každém případě obávala zmenšení svého obvodu a oslabení dosavadního výsadního postavení. Odráží se to v jejích vyjádřeních k dané záležitosti, v nichž se neodhodlala jasně uvést své stanovisko. Dotaz na postoj pražské komory například vznesla v listopadu 1907 komora v Plzni, ale dostalo se jí odpovědi: ... *K dotazu ze dne 16. t. m. ... v příčině akce ku zřízení nové ožky se sídlem v Hradci Králové sdělujeme se sesterskou komorou, že jsme příslušný cirkulář obchodního gremia královéhradeckého zatím odložili ad acta, ježto je těžko, aby naše komora oficiálně vyslovila*

61) SOA Praha, f. OŽK v Praze, k. 495, sg. I 8/1, č. j. 9 432/A, OŽK v Praze Národní radě české 23. II. 1914.

62) Návrhy na založení OŽK ve východních Čechách. Základ, příloha Obchodní komory, 11-12, 1922, s. 73.

se pro zřízení nové komory, jež by mělo v zápětí odloučení jistých okresů od dosavadního zdejšího obvodu. Neoficiálně, tj. pokud jde o soukromé názory české většiny komorní, ovšem s akcí za zřízení nové české komory v Čechách plně souhlasíme a budeme ji dle svých sil všemožně podporovati.⁶³⁾ Podobnou, ovšem trochu podrobněji rozvedenou odpověď na stejný dotaz dostala i rada královského hlavního města Prahy. Tedy: oficiálně se pražská komora nemůže vyjádřit, protože jde o část pražských okresů. Dle čistě osobního mínění by to měl vzít do rukou Národní klub na říšské radě a vyjednávat s vládou, aniž by se dřív bouřila veřejnost. Pražské radě byla doporučena podpora věci z důvodů národních, politických a hospodářských. (Pořadí důvodů je pro danou dobu příznačné. OŽK měly plnit hlavně úkoly hospodářské, v menší míře správní, ale zde se hospodářství – stejně jako ve výše uvedeném pohledu německé strany – objevilo až na posledním místě. Pozn. T. J.) Liberecká komora by byla oslabena, v Čechách by zůstala jedna silná komora (pražská), jedna skoro o polovinu slabší (Liberec), pak 3 asi stejně důležité (Plzeň, Hradec Králové, Cheb) a 1 malá (České Budějovice), z národnostního hlediska čtyři české proti dvěma německým, což by mělo vliv i na poměr sil ve sborových shromážděních rakouských komor.⁶⁴⁾

Jak je zřejmé, představitelé pražské komory by ve zřízení nové české komory ve východních Čechách viděli spíše výhodu pro české národní hnutí, ale otevřeně v té věci nevystoupili. Nemuseli tedy ani příliš uklidňovat podnikatele z oblastí, jichž by se přesuny mezi komorními obvody týkaly, kteří se bránili vyčlenění z pražského obvodu.⁶⁵⁾ Záporný postoj zaujaly i českobudějovická komora, jež měla podle jednoho z návrhů postoupit benešovský politický okres Praze. Důvodem byla skutečnost, že budějovická komora měla ze všech komor v Čechách nejmenší obvod, jenž by se

63) SOA Praha, f. OŽK v Praze, k. 495, sign. I 8/1, OŽK v Praze komoře v Plzni 20. XI. 1907 – koncept přípisu.

64) Tamtéž, OŽK v Praze Presidiu rady král. hl. města Prahy 11. XII. 1907. O vyjádření ve stejné věci požádal pražskou komoru například i Městský úřad v Nuslích 1. II. 1908.

65) Jednalo se například o Okresní výbor v Humpolci a Městskou radu v Polné, které se usnesly, že zřízení nové OŽK ve východních Čechách je sice nutně zapotřebí, ale jak Humpolec, tak Polná si přejí zůstat v obvodu komory pražské. Tamtéž, Okresní výbor v Humpolci pražské komoře 12. IX. 1908; Městská rada v Polné pražské komoře 10. V. 1909. Humpolečtí se obrátili se stejnou žádostí dokonce i na ministerstvo obchodu ve Vídni. Viz SÚA, f. MO Vídeň, i. č. 117, sg. 6, k. 237, č. 29 053/08, Okresní výbor v Humpolci ministerstvu obchodu 12. IX. 1908.

tak ještě zmenšil, a tím by se snížil i daňový základ, z něž se odvozovaly komorní příspěvky.

Zdá se, že všichni ti, kteří se bránili předpokládaným změnám, předbíhali vývoj, a že pražská komora měla lepší zprávy o politickém pozadí celé záležitosti a o možnostech uspokojivého řešení ve prospěch Čechů, jež se zdály být mizivými. Její klidný postoj se však stal terčem kritiky ze strany kruhů, které na otázku nové komory pohlížely s nepodloženým optimismem. Neodvislé listy v Pardubicích například napsaly, že OŽK v Praze se prý rozhodla, že se zasadí vší mocí, aby nebyla zřízena vůbec žádná nová obchodní komora, protože pražská by tím ztratila na důležitosti.⁶⁶⁾ Vedení pražské komory si ale pravděpodobně uvědomovalo, že žádné úsilí v tomto směru není nutné, i kdyby skutečně zaujímalo postoj, který mu podsouvaly Neodvislé listy. Situace se pak nezměnila až do počátku 1. světové války, tím méně v jejím průběhu.

Skutečnost, že nebyly dobré vyhlídky ve věci na zřízení nové komory ve východních Čechách, lze doložit stanovisky, jež k dané otázce zaujímal **vídeňské ministerstvo obchodu**. To mělo podobných žádostí i z jiných korunních zemí na stole více,⁶⁷⁾ ale právě situace v Čechách dělala vídeňským ministerským úředníkům největší vrásky. A nejednalo se jen o výše zmíněný rozpor česko – německý a česko – český, nýbrž i o protikladnost zájmů samotných Němců. V roce 1902 se předseda liberecké komory A. Neumann dotázal jednoho z vysoce postavených státních úředníků ve Vídni, tajného rady J. M. Baerenreithera, na nepříliš palčivou otázku zřízení nové komory také v severozápadních Čechách. V odpovědi si mimojiné přečetl: *Otázka komor není aktuální. ... K zřízení nové německé komory v severozápadních Čechách bohužel nikdo nedal popud. Potíže činí poměry v Budějovicích na jedné straně a Liberec na straně druhé. Nám všem je známo, že liberecká komora je proti teritoriálnímu rozdělení, ale všeobecným přáním Němců v jižních Čechách zase je, aby byla budějovická komora ne-li teritoriálně rozdělena, alespoň rozčleněna na německou a českou sekci. Kvůli tomuto rozdílu dle mého názoru musí věc přinejmenším*

66) Bude OŽK v Hradci, nebo v Pardubicích? Neodvislé listy 28. III. 1908, s. 4.

67) Jednalo se například o přeložení komory z Rovigna do Pola (Puly), případně zřízení nové komory v Polo, přeložení sídla komory z Brodů do Tarnopole, objevilo se i přání zřídit německou komoru v jižních Čechách. Viz SÚA, f. Vídeňské ministerstvo obchodu, i. č. 117, sg. 6, k. 235, č. 37 051/07.

*prozatím počkat. Toto sdělení prosím považujte za přísně důvěrné.*⁶⁸⁾ Obsah tohoto dopisu je velmi zajímavý. Jednak naznačuje, že rozporné zájmy severočeských a jihočeských Němců do jisté míry brzdily rozřešení komorní otázky, protože vyhováním jedné skupině by se vytvořil precedens nepříznivý pro skupinu druhou. Současně budí pozornost poznámka o přísné důvěrnosti sdělení, z níž lze odvodit, že vládní úředník takto poskytl jedné ze stran tajné informace, které mohly ovlivnit další průběh sporu. Jak bude ukázáno níže, vláda se až úzkostlivě snažila udržet klid a naprostou vyváženost, aby nezavdala příčinu k bouřlivějším sporům, ovšem v řadách jejich členů či vysokých úředníků ministerstva obchodu se nacházeli lidé, kteří se nechovali nestranně.

V zájmu spravedlnosti je třeba uvést, že zákulisní cesty hledaly obě strany a zvláště starosta Hradce Králové Ulrich byl známý tím, že měl přehled o všech rodácích na důležitých místech a že jich dokázal využít. Tak mu důležité zprávy dodával například úředník liberecké komory Václav Wolf či pracovník ministerstva obchodu Karel Collino.⁶⁹⁾

Petiční hnutí za zřízení nové komory nabralo zejména na přelomu let 1907 a 1908 nebývalého rozsahu a společně s politickou podporu ze strany českých poslanců nutilo ministerstvo obchodu, aby se otázkou důkladně zabývalo. Jeho pracovníci shrnuli dosavadní poznatky, jednotlivé žádosti a okolnosti jejich projednávání, ale k jednoznačnému řešení se neodhodlali. Oddělení 4a ministerstva obchodu neprvně prohlásilo – předtím například již v roce 1906 –, že *rozdělení libereckého komorního obvodu a v souvislosti s tím zřízení nové obchodní komory v jednom z východočeských měst z věcných důvodů by bylo zcela oprávněné ... Také národnostní momenty hovoří pro to, aby pro české okresy severovýchodních Čech byla zřízena vlastní obchodní a živnostenská komora. Tato záležitost však nemůže být posuzována výlučně z hlediska věcných potřeb nebo věcné účelnosti, nýbrž zde přicházejí v úvahu důležité politické a národní ohledy, nelze to vyřešit zákonodárnou cestou opatřením, které by nebralo v úvahu ostatní otázky, jež jsou předmětem národnostních sporů v Čechách, může se o tom jednat jen ve vzájemné souvislosti.*

... Současný okamžik vyhlíží v každém případě zcela nepříznivě k tomu, aby se přistoupilo k řešení tak choulostivé záležitosti. Účelnější asi bude

68) SOkA Liberec, f. OŽK Liberec, i. č. 692, Pres., k. 1, J. M. Baerenreither A. Neumannovi 30. XI. 1902.

69) Viz SOkA Hradec Králové, f. Pozůstalost F. Ulricha, i. č. 121, k. 5.

počkat, jaký průběh bude mít akce započatá předsedou vlády ve věci jazykových poměrů v Čechách. Pro případ, že by se podařilo urovnat základní národnostní spory a nebezpečí, že takový návrh zákona by přinesl do parlamentního jednání novou zápalnou látku, je ministerstvo obchodu připraveno zkoumat otázku nového rozhraničení komorních obvodů, případně zřízení nových komor, a shromáždit k tomu nezbytné statistické podklady. To v současnosti asi není účelné, protože by zřejmě zastaraly dříve, než by mohly být použity.

Změna stávajících komorních obvodů a zřízení nových obchodních a živnostenských komor by také musela být provedena současně s revisí vlastního komorního zákona 85/1868, který již potřebuje reformu.

Aniž by se tedy zkoumal vlastní obsah předložených peticí a větší či menší oprávněnost nároků uvedených měst na zřízení nové komory, jsou předložené žádosti pouze vzaty na vědomí, aniž by se toho času činila další opatření.

Proto ad acta.

17. VI. 1908⁷⁰⁾

Na souvislost s vyřešením dalších otevřených otázek, zejména národnostních, poukazovaly i jiné dokumenty ministerstva obchodu.⁷¹⁾ Přesto mezi českými Němci panovaly obavy, že by vláda mohla bez jejich vědomí vyjít Čechům vstříc. Němci se prostřednictvím svého ministra-krajana Franze Peschky znovu ujistovali o tom, že se nic podobného nepřipravuje, protože by to *velmi zasáhlo zájmy německého obyvatelstva severních Čech.*⁷²⁾ Peschkovi se dostalo uklidňující odpovědi, že prozatím ministr obchodu nepovažuje dobu za vhodnou k tomu, aby se v tomto směru provádělo nějaké opatření, a že celou záležitost nepovažuje za čistě resortní, nýbrž i za nacionálně politickou, *a proto nemusím zdůrazňovat, že Vaši Excelenci i další zúčastněné ministry o všech krocích, podnikaných v této věci, včas uvědomím.*⁷³⁾

Je zřejmé, že ministra obchodu musely zmáhat neustálé tlaky z obou stran, jimž musel čelit, a současně byl nucen z politických důvodů dělat

70) SÚA, f. MO Vídeň, i. č. 117, sg. 6, k. 235, č. 37 051/07.

71) Viz například SÚA, f. MO Vídeň, i. č. 117, sg. 6, k. 235, č. 32 152/07, Interní vyjádření ministerstva obchodu k návrhu poslanců českého zemského sněmu na zřízení OŽK pro východní Čechy z 1. X. 1907.

72) Tamtéž, k. 236, č. 1 562/1908, C. k. ministr Franz Peschka ministru obchodu 10. I. 1908.

73) Tamtéž, koncept odpovědi ministra obchodu, b. d.

mrtvého brouka, ačkoliv jeho ministerstvu bylo jasné, že zřízení nové komory by nebylo na škodu. Politická hlediska ale měla tehdy v národnostně již dosti rozháraném Rakousku přednost.

Národnostní otázku v obvodu liberecké OŽK ani v habsburské monarchii jako celku se nepodařilo vyřešit. Pokus posledního císaře Karla I. o federalisaci na konci 1. světové války, kdy bylo jeho soustátí již v rozkladu, se nemohl setkat s úspěchem. Rakousko – Uhersko se rozpadlo, ale národnostní spory je přežily v nástupnických státech, kde v různé podobě přetrvávaly dále. V nově zrozené Československé republice žilo více než 3 000 000 Němců, kteří si podrželi významné postavení v hospodářství. Poměry v liberecké OŽK byly hned v roce 1919 upraveny ve prospěch Čechů, jež získali poměrné zastoupení, ale nová komora v severovýchodních Čechách nevznikla. Stále se totiž jednalo o politickou záležitost, a tak nový komorní zákon, který by tuto otázku spolu s jinými řešil, po celé meziválečné období nespátřil světlo světa. Německé politické strany jeho schválení dokázaly zabránit.

